
Ronde 8

Esther Hanssen (a) & Robert Chamalaun (b)

(a) Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

(b) Radboud Universiteit / Gymnasium Bernrode

Contact: *esther.hanssen@han.nl*

robert.chamalaun@ru.nl

Spellen is geen schools spelletje!

1. Inleiding

Wie weleens een lesmethode Nederlands openslaat, moet constateren dat de spellingoefeningen naast de basisregels vooral lijken in te gaan op de complexiteit van de Nederlandse spelling. Het lijkt haast wel of het Nederlands voornamelijk uitzonderingen kent. Dat is jammer, want daardoor ontstaat bij leerlingen en hun leraren het beeld dat spelling razend ingewikkeld is. Spelling wordt daarmee vooral een schools kunstje. Dit beeld wordt versterkt doordat taalgebruikers bovendien vaak hard ‘afgerekend’ worden op spelfouten, ondanks het feit dat spelling maar een beperkt aspect van de taal vormt. In deze bijdrage wordt ingegaan op de rol van spelling binnen het schoolvak Nederlands en op een didactiek waarmee betekenisvol spellingonderwijs gegeven kan worden.

2. Problematisering van spelling

Kinderen starten op de basisschool in groep 3 met het aanvankelijk spellen (Cordewener & Bosman 2024). Ze leren hoe ze klanken (fonemen) kunnen omzetten in letters (grafemen). Bij woorden waar de foneem-grafeemrelatie consistent is, levert dit spellen

niet al te veel moeilijkheden op. Denk aan een woord als *kip*, waar de fonemen /k/, /ʔ/ en /p/ worden omgezet in respectievelijk de grafemen <k>, <i> en <p>. Dit ligt anders voor woorden waar de foneem-grafeemrelatie niet consistent is. Een voorbeeld is het woord *hond*, waarbij het laatste foneem /t/ gekoppeld wordt aan het grafeem <d>. Om deze niet-klankzuivere woorden goed te kunnen spellen, leren leerlingen spellingregels. Tot het einde van de basisschool wordt aandacht besteed aan de niet-klankzuivere woorden.

Zodra leerlingen¹ in het vo of mbo starten, beschikken ze dus al over spellingkennis. Dit wil uiteraard niet zeggen dat ze foutloos kunnen spellen. In de gangbare lesmethodes Nederlands heeft spelling veelal het karakter van herhaling van de spellingregels die al in het basisonderwijs aan bod zijn gekomen (Bonset 2010). Hier ligt meteen een uitdaging voor de docent Nederlands. De verschillen in spelvaardigheid tussen leerlingen kunnen groot zijn en bovendien ligt de nadruk tijdens de spellinglessen regelmatig op het spellen van woorden die in de taalwerkelijkheid relatief weinig voorkomen (zoals *lemmeten*, *tiramisu'tje* of *franchisen*) of die niet relevant zijn voor de beroepspraktijk. Het risico bestaat dat spelling hierdoor nodeloos geïdealiseerd wordt.

3. Wat maakt goed spellingonderwijs?

Het doel van spellingonderwijs zou moeten zijn dat leerlingen de hoofdregels kennen en kunnen toepassen. Om dit doel te bereiken, is expliciete instructie nodig. Een leerling pikt de spellingregels immers niet vanzelf op. Uit een meta-analyse van ruim vijftig onderzoeken uit het basisonderwijs blijkt dat formele spellinginstructie de spellingprestaties verbetert in vergelijking met geen of informele instructie (Graham & Santangelo 2014). Het blijkt effectief om regelmatigheid in spelling te verduidelijken en spellingregels uit te leggen. Bovendien is het noodzakelijk dat leerlingen het belang inzien van een verzorgde spelling. Een voorwaarde om goed te kunnen spellen, is het ontwikkelen van een spellinggeweten en van spellingbewustzijn (Oepkes 2006). Het ontwikkelen van een positief spellinggeweten betekent dat een leerling correct wil spellen. Met spellingbewustzijn wordt het vermogen om te kunnen reflecteren op de eigen spelling, spellingvaardigheid en spellingprocessen bedoeld (Paffen & Bosman 2005). Uit onderzoek blijkt dat spellingbewuste basisschoolleerlingen beter kunnen inschatten of ze een woord correct hebben gespeld en minder spelfouten maken dan spellingonbewuste leerlingen (Cordewener e.a. 2018).

Een ander aspect in spellingonderwijs is *self-efficacy*, oftewel het geloof en vertrouwen in het eigen kunnen. Doordat tijdens de spellinglessen soms al vrij snel wordt ingegaan op de uitzonderingen en de complexere spellingvraagstukken, kan bij leerlingen het gevoel ontstaan dat ze de spelling nooit onder de knie zullen krijgen en dat spelling op school vooral een spelletje is van wie de meest exotische woorden goed kan spellen. Aan de docent Nederlands is het dus de nobele taak om spelling niet langer een schools

kunstje te laten zijn, maar te starten vanuit de taalwerkelijkheid van alledag. Concreet betekent dit: leerlingen laten oefenen met frequente woorden die voor hen relevant zijn. Ook is het verstandig om te oefenen met zogenaamde ‘intuingevallen’. Dit zijn woorden die vaak verward worden, omdat beide spellingen zijn toegestaan, afhankelijk van de context. Denk bijvoorbeeld aan de spelling van de vormen van het werkwoord *vertellen* in de zinnen (a) en (b):

- (a) Ik heb je dat gisteren toch al *verteld*.
- (b) Ik snap niet waarom je mij dat *vertelt*.

Het is cruciaal dat ook een transfer gemaakt wordt van spellingonderwijs naar schrijven. Spelling wordt nog te vaak geoefend in geïsoleerde opdrachten. Het doel van spellingonderwijs zou moeten zijn om leerlingen zo min mogelijk spelfouten te laten maken in eigen teksten. Daarom is het belangrijk om spellingonderwijs te integreren in het schrijfonderwijs (Gijsel & van der Lee 2023) en leerlingen aan te leren om hun teksten te reviseren specifiek op spelling (Bonset 2010). Wanneer leerlingen de spellingregels onder de knie hebben, laat ze dan vervolgens oefenen met spelling in zelfgeschreven teksten of met een betekenisvolle schrijftaak (zoals een sollicitatiebrief voor een stageplaats of bijbaan).

4. Didactische aanpak

In juni 2024 verscheen het boek *Spelling en didactiek voor het vo en mbo* bij Uitgeverij Van Gorcum (Hanssen & Chamalaun 2024). Het boek gaat uit van de zojuist beschreven principes. Ga uit van de basis en behandel pas daarna, indien passend bij de doelgroep en het leerjaar, de overstap naar uitzonderlijkere spellingen. De didactische aanpak is gebaseerd op een model dat steeds vaker gebruikt wordt binnen de taalbeschouwingsdidactiek: het ‘drie T-model’ (Coppen 2011). Wanneer je woorden, zinnen of teksten schrijft, kunnen drie bronnen ingezet worden: de taalnorm, je taalgevoel en de taalwerkelijkheid. In de context van spelling kan taalnorm vervangen worden door taalregels. Voor spelling zijn immers regels vastgelegd in de Spellingwet.

De spellingregels schrijven voor hoe een woord gespeld moet worden. Toch kunnen schrijvers zich een bepaalde vrijheid veroorloven om in bepaalde situaties bewust af te wijken van de voorgeschreven regels. Denk aan het bewust schrijven van een woord met hoofdletters om nadruk of verontwaardiging uit te drukken. Daardoor is de taalwerkelijkheid weerbarstiger. Leerlingen worden geconfronteerd met verschillende spellingen. Soms omdat schrijvers een spellingregel (bewust) niet goed toepassen, soms omdat de regel indruist tegen het taalgevoel van een schrijver. In de context van spelling zou het taalgevoel als een alarmfunctie kunnen werken: een speller ‘voelt’ tijdens het spellen aan dat een woord moeilijkheden kan geven. Taalgevoel betekent dus een nauwe betrokkenheid bij spelling.

Taalbewuste leerlingen kunnen bewust omgaan met taal (Gijsel & van der Lee 2023). Door als docent spellingkwesties te beschouwen vanuit de drie T's, stel je leerlingen in staat om te reflecteren op taal. Maak leerlingen ervan bewust dat de taalregel niet altijd overeenstemt met de taalwerkelijkheid en/of met iemands taalgevoel.

Wat betekent dit voor het spellingonderwijs in de klas? Allereerst zijn enkele algemene didactische principes van belang voor spellingonderwijs, zoals het aansluiten bij voorkennis, duidelijke instructie geven, herhaling bieden, inoefenen, directe en adequate feedback geven en modelleren. Daarnaast zijn er specifieke didactische principes van belang. In Tabel 1 vertalen we de drie T's of drie dimensies naar zeven aanbevelingen voor spellingonderwijs.

Dimensie	Concretisering voor spellingonderwijs
Taalregel	Selecteer de hoofdregels. Geef expliciete instructie.
Taalwerkelijkheid	Oefen met relevante woorden. Bied bij voorkeur correcte woordbeelden aan. Integreer spelling in schrijfonderwijs.
Taalgevoel	Werk aan een gezonde spellingattitude. Bevorder taalbewustzijn.

Tabel 1 – Didactische aanpak spellingonderwijs.

5. Conclusie

Hoewel spelling een belangrijk onderdeel is van de schriftelijke taalverzorging, is enige relativisering wenselijk. Spelling berust op afspraken die we volgen als we gesproken taal vastleggen in schrift. Die afspraken zijn echter niet altijd logisch of consequent. Het is dus aan de docent om leerlingen enerzijds voldoende spelvaardig de school te laten verlaten en anderzijds taalbewustzijn bij te brengen, zodat hun taalgevoel tijdens het spellen die waardevolle alarmfunctie kan vervullen.

Referenties

- Bonset, H. (2010). "Spelling in het onderwijs: hoe staat het ermee, en hoe kan het beter?". In: *Levende Talen Tijdschrift*, 11 (3), p. 3-17.
- Coppen, P.-A. (2011). "Grammatica is een werkwoord". In: S. Vanhooren & A. Motart (red.). *Vijfentwintigste conferentie Het Schoolvak Nederlands*. Gent: Academia Press, p. 222-228.

- Cordewener, K. & A. Bosman (2024). *Effectief spellingonderwijs op de basisschool*. Hui-zen : Uitgeverij Pica.
- Cordewener, K., F. Hasselman, L. Verhoeven & A. Bosman (2018). “The role of in-struction for spelling performance and spelling consciousness”. In: *The Journal of Experimental Education*, 86 (2), p. 135-153.
- Gijsel, M. & A. van der Lee (2023). ‘Effectieve didactiek voor spelling- en grammatica-onderwijs’. Online raadpleegbaar op: <https://www.onderwijskennis.nl/node/3711>.
- Graham, S. & T. Santangelo (2014). “Does spelling instruction make students better spellers, readers, and writers? A meta-analytic review”. In: *Reading and Writing*, 27 (9), p. 1703-1743.
- Hanssen, E. & R. Chamalaun (red.) (2024). *Spelling en didactiek voor het vo en mbo*. Assen: Uitgeverij Van Gorcum.
- Oepkes, H. (2006). “Spellingbewustzijn en spellinggeweten als doelen van het spel-lingonderwijs”. In: *Jeugd, School en Wereld*, 91 (11), p. 34-38.
- Paffen, R. & A. Bosman (2005). “Spellingbewustzijn kan met een korte training gesti-muleerd worden”. In: *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 44 (9), p. 388-397.

Noot

- ¹ Voor het gemak gebruiken we hier de term leerlingen; deze kan ook gelezen worden als studenten (gebruikelijk in het mbo).